
ОДАБРАНИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА ЧИТАЊЕ

Садржај

Прилог 1: Изводи из закона о основама система образовања и васпитања

Прилог 2: Треће поглавље приручника *Inclusive education where there are few resources* / **Шта је заиста инклузивно образовање? Концепти и приступи**

Прилог 1: Изводи из закона о основама система образовања и васпитања

- ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ -

ИЗВОДИ ИЗ ЗАКОНА
О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА (СЛ. ГЛАСНИК РС БР. 72/2009
ОД 03. СЕПТЕМБРА 2009. ГОДИНЕ)

I. ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Образовање и васпитање

Члан 2.

Систем образовања и васпитања обухвата предшколско васпитање и образовање, основно и средње образовање и васпитање и представља саставни део укупног учења током целог живота свих грађана у Републици Србији.

Образовање и васпитање остварује се уз поштовање општих принципа образовања и васпитања, остваривањем циљева и стандарда образовања и васпитања.

Општи принципи система образовања и васпитања

Члан 3.

Систем образовања и васпитања мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле:

- 1) једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама;
- 2) квалитетно и уравнотежено образовање и васпитање, засновано на тековинама и достигнућима савремене науке и прилагођено узрасним и личним образовним потребама детета, ученика и одраслог;
- 3) образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негује отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог;
- 4) усмереност образовања и васпитања на дете и ученика кроз разноврсне облике наставе, учења и оцењивања којима се излази у сусрет различитим потребама ученика, развија мотивација за учење и подиже квалитет постигнућа;

- 5) једнаке могућности за образовање и васпитање на свим нивоима и врстама образовања и васпитања, у складу са потребама и интересовањима деце, ученика и одраслих, без препрека за промене, настављање и уопштување образовања и образовање током целог живота;
- 6) оспособљеност за рад ученика и одраслих усклађену са савременим захтевима професије за коју се припремају.

Систем образовања и васпитања својом организацијом и садржајима обезбеђује и:

- 1) ефикасну сарадњу са породицом укључивањем родитеља, односно старатеља ради успешног остваривања постављених циљева образовања и васпитања;
- 2) разноврсне облике сарадње са локалном заједницом и широм друштвеном средином како би се постигао пун склад између индивидуалног и друштвеног интереса у образовању и васпитању;
- 3) ефикасност, економичност и флексибилност организације система ради постизања што бољег учинка;
- 4) отвореност према педагошким и организационим иновацијама.

У остваривању принципа, посебна пажња посвећује се:

- 1) правовременом укључивању у предшколско васпитање и образовање;
- 2) адекватној припремљености за школско учење и за прелазак на више нивое образовања и васпитања;
- 3) могућности да ученици и одрасли са изузетним способностима (талентовани и обдарени), без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ одговарајућим нивоима образовања и установама, као и идентификацији, праћењу и стимулисању ученика са изузетним способностима, као будућег научног потенцијала;
- 4) могућности да деца, ученици и одрасли са сметњама у развоју и инвалидитетом, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, болесна деца и ученици – остварују право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења;
- 5) остваривању права на образовање, без угрожавања других права детета и других људских права.

Општи исходи и стандарди образовања и васпитања

Члан 5.

Општи исходи образовања и васпитања резултат су целокупног процеса образовања и васпитања којим се обезбеђује да деца, ученици и одрасли стекну знања, вештине и вредносне ставове који ће допринети њиховом развоју и успеху, развоју и успеху њихових породица, заједнице и друштва у целини.

Систем образовања и васпитања мора да обезбеди све услове да деца, ученици и одрасли постижу опште исходе, односно буду оспособљени да:

1. усвајају и изграђују знање, примењују и размењују стечено знање;

2. науче како да уче и да користе свој ум;
3. идентификују и решавају проблеме и доносе одлуке користећи критичко и креативно мишљење;
4. раде ефикасно са другима као чланови тима, групе, организације и заједнице;
5. одговорно и ефикасно управљају собом и својим активностима;
6. прикупљају, анализирају, организују и критички процењују информације;
7. ефикасно комуницирају користећи се разноврсним вербалним, визуелним и симболичким средствима;
8. ефикасно и критички користе науку и технологију, уз показивање одговорности према свом животу, животу других и животної средини;
9. схватају свет као целину повезаних система и приликом решавања конкретних проблема разумеју да нису изоловани;
10. покрећу и спремно прихватају промене, преузимају одговорност и имају предузетнички приступ и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха.

Остваривање општих исхода образовања и васпитања обезбеђује се укупним образовно-васпитним процесом на свим нивоима образовања, кроз све облике, начине и садржаје рада.

Стандарди образовања и васпитања обухватају:

- 1) опште и посебне стандарде знања, вештина и вредносних ставова ученика и одраслих (у даљем тексту: општи и посебни стандарди постигнућа);
- 2) стандарде знања, вештина и вредносних ставова (у даљем тексту: компетенције) за професију наставника и васпитача и њиховог професионалног развоја;
- 3) стандарде компетенција директора, просветног инспектора и просветног саветника;
- 4) стандарде квалитета уџбеника и наставних средстава;
- 5) стандарде квалитета рада установе.

Стандарди постигнућа јесу скуп исхода образовања и васпитања који се односе на сваки ниво, циклус, врсту образовања, образовни профил, разред, предмет, односно модул. Општи стандарди постигнућа утврђују се на основу општих исхода образовања и васпитања по нивоима, циклусима и врстама образовања и васпитања, односно образовним профилима.

Посебни стандарди постигнућа утврђују се према разредима, предметима, односно модулима, на основу општих исхода образовања и васпитања и општих стандарда постигнућа.

За ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога то потребно, посебни стандарди постигнућа могу да се прилагођавају сваком појединачно, уз стално праћење његовог развоја.

За ученика са изузетним способностима посебни стандарди постигнућа могу да се прилагођавају сваком појединачно, уз стално праћење развоја.

Право на образовање и васпитање

Члан 6.

Свако лице има право на образовање и васпитање.

Грађани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање, без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, социјално и културно порекло, имовно стање, узраст, физичку и психичку конституцију, сметње у развоју и инвалидитет, политичко опредељење или другу личну особину.

Лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања, у редовном систему уз појединачну, односно групну додатну подршку или у посебној предшколској групи или школи, у складу са овим и посебним законом.

Лица са изузетним способностима имају право на образовање и васпитање које уважава њихове посебне образовне и васпитне потребе, у редовном систему, у посебним одељењима или посебној школи, у складу са овим и посебним законом.

Страни држављани и лица без држављанства имају право на образовање и васпитање под истим условима и на начин прописан за држављане Републике Србије.

Обављање образовно-васпитног рада

Члан 8.

У обављању образовно-васпитног рада наставнику, васпитачу и стручном сараднику могу да помажу и друга лица, у складу са овим законом.

Употреба језика

Члан 9.

Образовно-васпитни рад за лица која користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења, може да се изводи на знаковном језику и помоћу средстава тог језика.

II. УСТАНОВЕ И ДРУГЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Забрана дискриминације

Члан 44.

У установи су забрањене активности којима се угрожавају, ома-ловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације.

Под дискриминацијом лица или групе лица сматра се свако непосредно или посредно, на отворен или прикривен начин, искључивање или ограничавање права и слобода, неједнако поступање или пропуштање чињења, односно неоправдано прављење разлика повлађивањем или давањем првенства.

Не сматрају се дискриминацијом посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају.

Ближе критеријуме за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи, заједнички прописује министар и министар надлежан за послове људских права.

Забрана насиља, злостављања и занемаривања

Члан 45.

У установи је забрањено: физичко, психичко и социјално насиље; злостављање и занемаривање деце и ученика; физичко кажњавање и вређање личности, односно сексуална злоупотреба деце и ученика или запослених.

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног или понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог.

Занемаривање и немарно поступање представља пропуштање установе или запосленог да обезбеди услове за правиан развој детета и ученика.

Установа је дужна да одмах поднесе пријаву надлежном органу ако се код детета или ученика приметите знаци насиља, злостављања или занемаривања.

Под физичким насиљем, у смислу става 1. овог члана, сматра се: физичко кажњавање деце и ученика од стране запослених и других одраслих особа; свако понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; насилно понашање запосленог према деци, ученицима или другим запосленим, као и ученика према другим ученицима или запосленим.

Под психичким насиљем, у смислу става 1. овог члана сматра се понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета и ученика или запосленог.

Под социјалним насиљем, у смислу става 1. овог члана сматра се искључивање детета и ученика из групе вршњака и различитих облика социјалних активности установе.

У установи је забрањен сваки облик насиља и злостављања из става 2. овог члана од стране ученика, његовог родитеља, односно старатеља или одраслог, над наставником, васпитачем, стручним сарадником и другим запосленим.

IV. ОРГАНИ УСТАНОВЕ

Органи установе

Члан 52.

Установа има органе управљања, руковођења, стручне и саветодавне органе, у складу са овим законом, оснивачким актом и општим актом.

Приликом утврђивања састава органа управљања установе коју оснива друго правно или физичко лице, обезбеђује се равноправна заступљеност родитеља, а стручни органи – образују се у складу са општим актом.

Савет родитеља

Члан 58.

Установа има савет родитеља, осим школе за образовање одраслих.

У савет родитеља школе бира се по један представник родитеља ученика сваког одељења, односно васпитне групе ако школа остварује предшколски програм.

У установи у којој стичу образовање припадници националне мањине, односно етничке групе у савету родитеља сразмерно су заступљени и представници националне мањине, односно етничке групе.

У установи у којој стичу образовање деца и ученици са сметњама у развоју, члан савета родитеља је и представник родитеља деце, односно ученика са сметњама у развоју.

Стручни органи, тимови и педагошки колегијум установе

Члан 66.

Педагошки асистент учествује у раду већа из ст. 3. до 7. овог члана без права одлучивања. Стручни актив за развојно планирање чине представници наставника, васпитача, стручних сарадника, јединице локалне самоуправе, ученичког парламента и савета родитеља. Чланове стручног актива за развојно планирање именује орган управљања. Директор образује тим за остваривање одређеног задатка, програма или пројекта. Тим могу да чине представници запослених, родитеља, јединице локалне самоуправе, односно стручњака за поједина питања. У школи у којој стичу образовање ученици са сметњама у развоју, директор образује стручни тим за инклузивно образовање. Педагошки колегијум чине председници стручних већа и стручних актива и представник стручних сарадника. Педагошки колегијум разматра питања и даје мишљење у вези са пословима директора из члана 62. став 3. тач. 1) до 3) и тач. 5) до 7) овог закона. Педагошким колегијумом председава и руководи директор, односно помоћник директора, а одељењским већем одељењски старшина. Седницама стручних органа школе могу да присуствују представници ученичког парламента, без права одлучивања.

Надлежност стручних органа, тимова и педагошког колегијума

Члан 67.

Стручни органи, тимови и педагошки колегијум: старају се о осигурању и унапређивању квалитета образовно-васпитног рада установе; прате остваривање програма образовања и васпитања; старају се о остваривању циљева и стандарда постигнућа; вреднују резултате рада наставника, васпитача и стручног сарадника; прате и утврђују резултате рада деце, ученика и одраслих; предузимају мере за јединствен и усклађен рад са децом, ученицима и одраслима у процесу образовања и васпитања и решавају друга стручна питања образовно-васпитног рада. Надлежност, начин рада и одговорност стручних органа, тимова и педагошког колегијума уређује се статутом установе.

V. ПРОГРАМИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА И ИСПИТИ

Образовни програми установе

Члан 69.

Основна школа остварује школски програм, а може да остварује и: индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју, индивидуалан програм српског језика, односно језика националне мањине за ученике који не познају језик на

коме се изводи настава, школски програм за музичко и балетско образовање, школски програм за образовање одраслих, васпитни програм за ученике у школи са домом и друге програме, у складу са посебним законом.

Средња школа остварује школски програм општег, стручног и уметничког образовања, а може да остварује и: индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју, индивидуалан програм српског језика, односно језика националне мањине за ученике који не познају језик на коме се изводи настава, школски програм за музичко и балетско образовање, школски програм за образовање одраслих, васпитни програм за ученике у школи са домом, програм специјалистичког и мајсторског образовања, програм образовања за рад, програме стручног оспособљавања, обуке и друге програме, у складу са посебним законом.

Наставни програми основног и средњег образовања и васпитања

Члан 74.

Наставни програм основног и средњег образовања и васпитања доноси се у складу са утврђеним општим и посебним стандардима постигнућа и садржи:

- 1) циљеве образовања и васпитања по нивоима, циклусима, врстама образовања, односно образовним профилима, циљеве образовања и васпитања по предметима, модулима и разредима;
- 2) обавезне и препоручене садржаје обавезних и изборних предмета и модула којима се обезбеђује остваривање општих исхода и посебних стандарда постигнућа;
- 3) препоручене врсте активности и начина остваривања програма;
- 4) препоручени начин прилагођавања програма образовања одраслих, ученика са изузетним способностима, програма предмета од значаја за националну мањину и двојезичног образовања;
- 5) препоруке за припрему индивидуалног образовног плана за ученике којима је потребна додатна образовна подршка, који се са закашњењем укључују у образовни процес, који не познају језик на коме се остварује образовно-васпитни рад;
- 6) друга питања од значаја за остваривање наставних програма.

Школски програм

Члан 76.

Школским програмом обезбеђује се остваривање принципа, циљева и стандарда постигнућа, према потребама ученика и родитеља, односно старатеља и локалне заједнице.

Индивидуални образовни план, индивидуални програм и индивидуализовани начин рада

Члан 77.

За дете и ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и доноси индивидуални образовни план.

Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања детета и ученика у редован образовно-васпитни рад и његово осамостаљивање у вршњачком колективу.

Индивидуалним образовним планом утврђује се прилагођен и обогаћен начин образовања и васпитања детета и ученика, а посебно:

- 1) дневни распоред активности у васпитној групи и часова наставе у одељењу, дневни распоред рада са лицем које му пружа додатну подршку и распоред рада у посебној групи у којој му се пружа додатна подршка, као и учесталост подршке;
- 2) циљеви образовно-васпитног рада;
- 3) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или за све предмете са образложењем за одступање од посебних стандарда;
- 4) индивидуални програм по предметима, односно садржаје у предметима који се обрађују у одељењу и раду са додатном подршком;
- 5) индивидуализован начин рада васпитача и наставника, односно индивидуализован приступ прилагођен врсти сметње.

За ученика са изузетним способностима установа доноси индивидуални образовни план, сходно ставу 3. овог члана, осим тачке 3).

Индивидуални образовни план у установи доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученицима из става 3. овог члана.

Тим из става 5. овог члана у предшколској установи чине васпитач, стручни сарадници, сарадници, родитељ, односно старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван установе, на предлог родитеља.

Тим из става 5. овог члана у школи чини наставник разредне наставе, односно одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ, односно старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван установе, на предлог родитеља.

Родитељ, односно старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана.

У првој години уписа у установу, индивидуални образовни план доноси се и вреднује тромесечно, а у свим наредним годинама на почетку сваког полугодишта.

Наставник и васпитач при планирању свог рада у одељењу, односно групи усклађује свој план са индивидуалним образовним планом детета.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

Ближа упутства за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање, доноси министар.

2. ИСПИТИ

Завршни испит у основном образовању и васпитању

Члан 82.

Након завршеног осмог разреда ученик полаже завршни испит.
Ученик са сметњама у развоју и инвалидитетом полаже завршни испит, у складу са његовим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета.
Након обављеног завршног испита ученику се издаје јавна исправа.
Након обављеног завршног испита ученик стиче право на упис у средњу школу без полагања квалификационог испита, осим пријемног испита за проверу изузетних способности, на начин и по поступку прописаним посебним законом.

Упис деце у предшколску установу

Члан 97.

У предшколску установу може да се упише дете на захтев родитеља, односно старатеља.
У предшколску установу уписују се сва деца у години пред полазак у школу.
Уз документацију потребну за упис, родитељ доставља и доказ о здравственом прегледу детета.
Родитељ, односно старатељ чије дете није обухваћено васпитно-образовним радом у предшколској установи, дужан је да упише дете старости од пет и по до шест и по година у предшколску установу, односно основну школу која остварује припремни предшколски програм, с тим да има право да изабере предшколску установу, односно основну школу.
Предшколска установа чији је оснивач јединица локалне самоуправе, односно основна школа која остварује предшколски програм, а чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, дужни су да упишу свако дете ради похађања припремног предшколског програма, без обзира на пребивалиште родитеља.
Похађање програма из става 4. овог члана у установи чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе – бесплатно је.
Јединица локалне самоуправе води евиденцију и обавештава предшколску установу, односно основну школу која остварује припремни предшколски програм о деци која су стасала за похађање припремног предшколског програма, у складу са посебним законом.

Упис ученика у основну школу

Члан 98.

У први разред основне школе уписује се свако дете које до почетка школске године има најмање шест и по, а највише седам и по година.
Уз документацију потребну за упис, родитељ доставља и доказ о здравственом прегледу детета.
Изузетно, деца из осетљивих друштвених група могу да се упишу у школу, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације.
Испитивање детета уписаног у школу врше психолог и педагог школе на матерњем језику детета, применом стандардних поступака и инструмената, препоручених од надлежног завода, односно овлашћене стручне организације. Ако не постоји могућност да се

испитивање детета врши на матерњем језику, школа ангажује преводиоца на предлог националног савета националне мањине.

Испитивање деце са моторичким и чулним сметњама врши се уз примену облика испитивања на који дете може оптимално да одговори.

У поступку испитивања детета уписаног у школу, школа може да утврди потребу за доношењем индивидуалног образовног плана или додатном подршком за образовање. Ако додатна подршка захтева финансијска средства, упућује писмени захтев изабраном лекару надлежног дома здравља за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке које утврђује интерресорна комисија.

У школу за образовање ученика са сметњама у развоју могу да се упишу деца на основу препоруке изабраног лекара надлежног дома здравља, а на основу процене потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке ученику, уз сагласност родитеља.

Дете старости од шест до шест и по година уписује се у први разред након провере спремности за полазак у школу.

Проверу спремности детета врши психолог школе применом стандардних поступака и инструмената, препоручених од надлежног завода, односно овлашћене стручне организације.

У поступку провере спремности на основу мишљења психолога школа може да препоручи:

- 1) упис детета у први разред;
- 2) одлагање поласка детета у школу за годину дана, уз наставак похађања припремног предшколског програма.

Родитељ, односно старатељ детета, коме је препоручено одлагање поласка детета у школу за годину дана, може да поднесе захтев комисији школе за поновно утврђивање спремности за упис у школу. Комисију чине: психолог, педагог, учитељ и педијатар детета. Комисија школе применом стандардних поступака и инструмената, може да одобри упис детета или да потврди одлагање уписа детета за годину дана.

Ако дете старије од седам и по година због болести или других разлога није уписано у први разред, може да се упише у први или одговарајући разред на основу претходне провере знања.

Школа је дужна да упише свако дете са подручја школе.

Школа може да упише и дете са подручја друге школе, на захтев родитеља, у складу са могућностима школе.

Родитељ, односно старатељ може да изабере основну школу у коју ће да упише дете подношењем захтева изабраној школи најкасније до 1. фебруара текуће календарске године у којој се врши упис.

У први разред основне музичке, односно балетске школе, уписује се ученик основне школе који положи пријемни испит, у складу са посебним законом.

Јединица локалне самоуправе води евиденцију и обавештава школу и родитеље, односно старатеље о деци која су стасала за упис и која су уписана у школу.

Ближе услове за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке ученику, састав и начин рада интерресорне комисије, прописују споразумно министар надлежан за послове здравља, министар надлежан за послове социјалне политике и министар.

Упис ученика у средњу школу

Члан 99.

У први разред средње школе уписују се лица са стеченим основним образовањем, у складу са посебним законом.

У први разред средње школе која остварује програме музичког и балетског образовања, прилагођен или индивидуализовани школски програм за ученике са изузетним способностима, као и индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју, уписују се лица у складу са посебним законом.

Изузетно, поједина лица или групе лица могу да се упишу у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности у стицању образовања, у складу са мерилима и по поступку који пропише министар.

У остваривању образовно-васпитног рада користе се уџбеници и наставна средства које, на предлог надлежног савета одобри министар, у складу са посебним законом.

Уџбеници

Члан 102.

У остваривању образовно-васпитног рада могу да се користе и друга наставна средства и помагала, у складу са посебним законом.

За ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, издају се уџбеници, у складу са њиховим потребама.

VII. ПРАВА ДЕТЕТА И УЧЕНИКА, ОБАВЕЗЕ И ОДГОВОРНОСТИ УЧЕНИКА

Оцењивање

Члан 107.

Ученик са сметњама у развоју коме су током образовања прилагођавани посебни стандарди постигнућа оцењује се у складу са прилагођеним стандардима.

Оцењивање и напредовање ученика

Члан 108.

У првом разреду основног образовања и васпитања оцењивање и закључна оцена су описни и ученик прелази у наредни разред.

Ученик другог и трећег разреда основног образовања и васпитања који на крају другог полугодишта има недовољне оцене преводи се у наредни разред, на основу одлуке одељењског већа, осим ако родитељ, односно старатељ изричито захтева да ученик понавља разред.

Ученику који је преведен у наредни разред, признаје се разред из кога је преведен као завршен и организује му се индивидуализован рад, у складу са чланом 77. овог закона.

VIII. ЗАПОСЛЕНИ У УСТАНОВИ

Сарадник, педагошки асистент и помоћни наставник

Члан 117.

У обављању делатности предшколска установа може да има сарадника: нутриционисту, социјалног и здравственог радника и другог сарадника, у складу са посебним законом.

У васпитно-образовном раду за остваривање посебних и специјализованих програма предшколска установа може да ангажује и друге сараднике, у складу са посебним законом.

Педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку деци и ученицима, у складу са њиховим потребама и помоћ наставницима, васпитачима и стручним сарадницима у циљу унапређивања њиховог рада са децом и ученицима којима је потребна додатна образовна подршка. У свом раду остварује сарадњу са родитељима, односно старатељима, а заједно са директором сарађује и са надлежним установама, организацијама, удружењима и јединицом локалне самоуправе.

За помоћ наставнику за пружање додатне подршке у настави, односно остваривање образовно-васпитног рада могу да се образују стручни тимови на територији јединице локалне самоуправе.

Изузетно, ради пружања помоћи детету, односно ученику са сметњама у развоју, образовно-васпитном раду може да присуствује пратилац детета, односно ученика.

Задачи наставника и васпитача

Члан 118.

Задатак наставника јесте да својим компетенцијама осигура постизање циљева образовања и васпитања и стандарда постигнућа, уважавајући принципе образовања, предзнања, потребе, интересовања и посебне могућности детета и ученика.

Задатак васпитача у предшколској установи јесте да својим компетенцијама осигура уважавање принципа образовања, остваривање циљева васпитања и образовања и унапређивање образовно-васпитног рада.

Задачи стручног сарадника

Члан 119.

Задатак стручног сарадника јесте да својим компетенцијама, саветодавним и другим облицима рада унапређује образовно-васпитни рад и сарадњу са родитељима, односно старатељима у установи, да прати остваривање утврђених стандарда постигнућа, пружа подршку наставницима и васпитачима за унапређивање њиховог образовно-васпитног рада, у складу са принципима, циљевима и стандардима постигнућа, помоћ наставницима у развијању индивидуалних образовних планова и помоћ деци, ученицима, родитељима, наставницима и васпитачима, по питањима која су од значаја за образовање и васпитање и развој професионалне каријере ученика.

Програм свих облика рада стручних сарадника, доноси министар.

XI. КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 161.

Новчаном казном од 30.000 до 500.000 динара казниће се за прекршај установа ако:

- 1) не донесе развојни план и годишњи план рада у року прописаном овим законом или их не примењује (чл. 49. и 89);
- 2) не донесе благовремено, односно не остварује програм образовања и васпитања или не предузима мере за остваривање принципа, циљева и стандарда постигнућа (чл. 71, 76, 78, 80. и 81);
- 3) не донесе или не остварује индивидуални образовни план (члан 77);

- 4) не упише дете у предшколску установу, односно основну школу ради похађања припремног предшколског програма (члан 97);
- 5) не упише дете које има пребивалиште на подручју школе (члан 98);

XIII. ПРЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 170.

Подзаконски акти донети до ступања на снагу овог закона примењују се ако нису у супротности са овим законом, до доношења прописа на основу овог закона.

Члан 172.

Установа је дужна да у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона усагласи статут, организацију и начин рада са овим законом.

Члан 184.

Даном ступања на снагу овог закона престају да важе одредбе:

1) чл. 2. и 21. став 3, чл. 43, 46, 52, 54, 63, 65, 66, 88, члан 92. став 3, члан 96. ст. 2. и 5. и члан 105. став 2. Закона о основној школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93-др. закон, 67/93-др. закон, 48/94-др. закон, 66/94-др. закон, 22/02, 62/03-др. закон, 64/03-др. закон и 101/05-др. закон);

2) чл. 2. и 26. став 3, члан 48. ст. 8. и 10, чл. 62. до 66. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93-др. закон, 67/93-др. закон, 48/94-др. закон, 24/96, 23/02, 25/02-исправка, 62/03-др. закон, 64/03-др. закон и 101/05-др. закон).

Одредбе чл. 83. и 84. и члана 85. ст. 1. и 2, осим у делу који прописује да се решењем одређује врста школе коју ће дете уписати, ст. 3. до 5. и став 9, чл. 86. до 88. Закона о основној школи и члана 24. став 5. Закона о средњој школи, примењиваће се до доношења прописа из члана 77. став 12. и члана 98. став 19. овог закона. Одредбе члана 85. став 2 – део којим се прописује да се решењем одређује врста школе коју ће дете уписати и ст. 6. до 8. Закона о основној школи престају да се примењују закључно са 21. децембром 2009. године.

Даном ступања на снагу овог закона престаје да важи Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 62/03, 64/03-исправка, 58/04, 62/04-исправка, 79/05-др. закон и 101/05-др. закон).

Прилог 2: Треће поглавље приручника „*Inclusive education where there are few resources*“

Stubbs, Sue: Inclusive education where there are few resources, 2008, The Atlas Alliance

[http://www.atlas-](http://www.atlas-alliansen.no/novus/upload/file/Atlas%20publikasjoner/Inclusive%20Education%202008%20liten.pdf)

[alliansen.no/novus/upload/file/Atlas%20publikasjoner/Inclusive%20Education%202008%20liten.pdf](http://www.atlas-alliansen.no/novus/upload/file/Atlas%20publikasjoner/Inclusive%20Education%202008%20liten.pdf)

3. Шта је заиста инклузивно образовање? Концепти и приступи

У Глави 1 говори се о разради концепта инклузивног образовања у контексту људских права и међународних инструмената. Глава 2 показује порекло инклузивног образовања и његове могуће правце развоја на основу практичних почетака и утицаја. У овој глави се бавимо питањем: шта је инклузивно образовање? Инклузивно образовање као концепт придобија подршку и све се више шири, па ипак и даље постоје његова различита тумачења и мишљења о томе шта оно значи. Многе препреке и баријере нестају када се у потпуности схвате основни концепти инклузивног образовања.

3.1. Разумевања и дефиниције

Зашто су дефиниције важне

Разумети инклузивно образовање важно је из следећих разлога:

- Различити принципи и вредности могу да произведу различите исходе. Инклузивно образовање неће успети и бити одрживо ако се пракса развија или прати на основу ограничене дефиниције или ако се дефиниција заснива на претпоставци „детета као проблем“.
- Дефиниције инклузивног образовања се развијају, јер се пракса шири у више контекста и култура, а одраз на ову праксу се продубљује. Дефиниције се морају и даље развијати ако инклузивно образовање треба да остане реалан и вредан одговор на решавање проблема људских права у образовању.
- Многи полазе од тога да је инклузивно образовање само још једна верзија специјалног образовања или да се односи само на ученике са смањеним способностима. Међутим, главни концепти и претпоставке које леже у основи инклузивног образовања су, на више начина, супротне од претпоставки које су основа специјалног образовања. „Инклузија или инклузивно образовање није друго име за ‘образовање лица са посебним потребама’. Оно обухвата другачији приступ идентификовању и покушајима да се реше тешкоће до којих долази у школама образовање за децу са посебним потребама може да буде препрека развијању инклузије у школама.“

Концепти инклузивног образовања имају више тога заједничког са концептима који леже у основи покрета „Образовање за све“ (ЕФА) и побољшања стања у школама. Инклузивно образовање представља померање од преокупираности одређеном групом ка фокусирању на превазилажењу препрека у учењу и учествовању.

Неке дефиниције и описи

Агра семинар 1998

На овом семинару је 55 учесника из 23 земље (превасходно са Југа) постигло сагласност о дефиницији инклузивног образовања. Ова дефиниција је касније усвојена без измена у Белој књизи о инклузивном образовању у Јужноафричкој Републици.

Према дефиницији усвојеној на семинару у Агри инклузивно образовање:

- је шире од формалног образовања: оно обухвата дом, заједницу, неформалне и формалне системе;
- потврђује да сва деца могу да уче ;
- омогућава да образовне структуре, системи и методологије задовоље потребе све деце;
- признаје и поштује разлике код деце , било да су у питању године, пол, етничка припадност, језик, умањена способност, обољења ХИВ/ТБ статус, итд.;
- је динамички процес који се константно мења у зависности од културе и контекста;
- део је шире стратегије промовисања инклузивног друштва.

Дефиниција коју даје УНЕСКО

Дефиниције инклузије које даје УНЕСКО потичу са конференције у Саламанки , 1994. године, и стављају нагласак на то да је инклузија покрет који је у директној вези са побољшањима образовног система као целине:

“Инклузија је процес решавања и реаговања на разноврсност потреба свих ученика кроз све веће учествовање у учењу, културама и заједницама и све мању искљученост у оквиру образовања и из њега. Он обухвата промене и измене садржаја, приступа, структура и стратегија, са заједничком визијом која обухвата сву децу одговарајуће старосне доби и убеђењем да је редовни образовни систем одговоран за образовање све деце.”

Ове дефиниције се односе на образовање деце, пре него на ученике било ког старосног доба, мада се принципи могу примењивати на широки круг. Неке дефиниције се посебно односе на школе, као што су дефиниције у Индексу за инклузију. Неки принципи и приступи у оквиру ове дефиниције могли би да се примењују на образовање у много ширем смислу.

Индекс за инклузију

Концепти инклузије и ексклузије су повезани јер “процес све већег учешћа ученика повлачи за собом смањење притиска на ексклузију”.

Инклузија, такође, обухвата:

- реструктурирање култура, политика и праксе у одговору на разноврсност ученика у њиховој средини
- учење и учешће свих учесника који су осетљиви на притиске ексклузије (тј. не само ученици са смањеним способностима)
- побољшање у школама како за особље тако и за ђаке да би савладали препреке пред приступом и учествовањем
- право ученика да се образују у својој локалној заједници
- гледање на разноликост као на извор богатства а не као на проблем
- заједничко подржавање односа између школа и заједница
- гледање на инклузивно образовање као на аспект инклузивног друштва.

Све наведене дефиниције наглашавају да је инклузија за свакога, а не само за неку одређену групу. Веза између побољшања у школама, ефективности, квалитета образовања и инклузије је јака и имплицитна:

“Образовно инклузивна школа је школа у којој се важни и наставник и ученик, постигнућа, ставови и добробит сваког младог човека ... Ефективне школе су образовно инклузивне школе.” Имајући на уму све напред речено, предлагем једну још ширу дефиницију инклузивног образовања која обухвата сва старосна доба и протеже се ван школе: Инклузивно образовање се односи на широки распон стратегија, активности и процеса који настоје да учине реалност од универзалног права на квалитет, релевантно и одговарајуће образовање. Оно полази од тога да учење почиње рођењем и траје целог живота, и обухвата учење код куће, у заједници, у формалним, неформалним и незваничним ситуацијама. Оно настоји да омогући заједницама, системима и структурама у свим културама и контекстима да се боре са дискриминацијом, да славе различитост, промовишу партиципацију и прескачу баријере које стоје пред процесом учења и учествовања за све људе. Оно је део шире стратегије која промовише инклузивни развој, са циљем да се створи један свет мира, толеранције, одрживог коришћења ресурса, социјалне правде, у коме су задовољена сва и свачија основна права и потребе.

3.2. Основни концепти

Горе наведене дефиниције представљају један приступ инклузивном образовању који се заснива на различитим концептима система, кључним актерима, процесима и ресурсима.. Ево неких примера:

а) Концепти о ученицима – главни актери

- образовање је основно људско право за све људе
- учење почиње приликом рођења и наставља се кроз цео живот
- сва деца имају право на образовање у оквиру своје локалне заједнице
- свако може да учи, а свако дете може да има тешкоће у учењу
- свима који уче треба помоћ у учењу

Предавање усмерено на дете од користи је за сву децу.

б) Концепти у вези са образовним системом и школама

- шире од формалног школовања
- флексибилни и прилагодљиви образовни системи
- пријатне образовне средине које пружају могућности
- побољшање у школама – ефективне школе
- цео приступ школи и сарадња партнера.

ц) Концепти у вези са разноликошћу и дискриминацијом

- борба против дискриминације и притисака ексклузије
- реаговање/прихватање разноврсности као ресурса а не проблема
- инклузивно образовање припрема ученике за друштво које поштује и вреднује разлике.

д) Концепти у вези са процесима за промоцију инклузије

- препознавање и уклањање баријера за учествовање и притиска ексклузије
- повећање реалног учешћа свих
- сарадња, партнерство између актера
- партиципаторна методологија, истраживање мера, колаборативна истрага.

е) Концепти у вези са ресурсима

- деблокирање и пуно коришћење локалних ресурса, редистрибуција постојећих ресурса
- посматрање људи (деце, родитеља, учитеља, чланова маргинализованих група, итд.) као кључних ресурса
- одговарајући ресурси и подршка у школама и на локалним нивоима потребни су за различиту децу, нпр. школовање на матерњем језику, Брајева азбука, помагала.

3.3. Модели и приступи

Социјални модел

Социјални модел, у својој најпростијој форми, је мењање система како би овај одговарао ученику, а не да ученик одговара систему. Он лоцира проблем ексклузије у систему, а не особу или њене карактеристике. Води корене из првих дана покрета за грађанска права инвалида и даје радикално другачију дефиницију умањених способности која је утицала на разумевање и праксу. Она каже да се ради о томе да је друштво то које онемогућава, а не одрађена угроженост или стање неког лица. Социјални модел се супротставља медицинском, добротворном или индивидуалном моделу инвалидности и помаже нам да схватимо разлику између специјалног, интегрисаног и инклузивног образовања (видети одељак 3.4).

Приступ дуплих колосека

Социјални модел се некада критикује јер подразумева да ће аутоматски доћи до инклузије ако се системи измене. Међутим, чак и када се систем промени, има и даље случајева када неким ученицима (и њиховим породицама) и даље треба посебна подршка или ресурси да би похађали школу (нпр. терапије или помагала, приходи, позитиван однос). За узврат, потребно је укључивање других сектора (као што су здравствена и социјална заштита) и заједница и породица, а не само реформа образовног система.

Да би се остварила потпуна инклузија, потребно је да две приступа раде у истом циљу – као воз који се лагано креће по два шинама:

- и) акценат на систему – утврдити и баријере и тражити решење за њих у локалној култури, политикама и пракси,
- ии) акценат на ученицима који су угрожени ексклузијом – осигурати им неопходну помоћ и ресурсе, у њиховим породицама, друштву и окружењу у коме уче.

Овај приступ је једноставан и може да буде подсетник да се промени систем и да подршка ученику. Међутим, он не даје одговоре на то какав акценат је потребан, па је због тога користан само у контексту бољег разумевања инклузије.

Приступ на бази права

Приступ образовним програмима на бази права је у успону као далекосежни оквир који може да промовише квалитет, инклузивно образовање за све. УН даје основне принципе овог приступа у односу на развој у целини у својој изјави о општем разумевању. Приступ на бази права имају за циљ комбиновање релевантних људских права која се односе на образовање, као и стављање нагласка на основне принципе као што су учествовање, одговорност и транспарентност, недискриминација, и везе са стандардима људских права. Квалитетно образовање је интегрално повезано са инклузивним образовањем и истакнуто

је у документима која се односе на људска права. Приступ заснован на људским правима објашњава улогу детета или ученика као носиоца права са признатим правима, и улогу државе и њених институција као носилаца обавеза. Он даје чврст, правно обавезујући оквир за доношење политике и развој праксе. УН и међународне невладине организације развиле су концептуални оквир приступа образовању за све на бази права, који отеловљује три свеобухватна права

- i) право приступа образовању – без дискриминације по било ком основу, образовање које је на располагању, доступно и инклузивно за сву децу;
- ii) право на квалитетно образовање – усмерено на дете, релевантно, на широким основама, правилно мониторисано и са dobrим ресурсима
- iii) право на поштовање у окружењу у коме се учи – поштовање дигнитета сваког детета и његових индивидуалних права на заштиту, слободу од насиља, поштовање језика, религије, итд.

Као код сваког приступа и овде постоје проблеми – захтеве различитих носилаца права треба избалансирати, могуће су тензије између реализације различитих права и права и обавеза. Инструменти заштите људских права, процедуре и протоколи су многобројни и комплексни, а различите културе и друштва имају различите погледе на приоритете међу људским правима и међународним обавезама. У прихватању приступа на бази права важно је имати на уму приступ одоздо на горе а не наметање одозго на доле. Људска права воде порекло од обичне свести људи, њиховог схватања и аспирација у вези са животом.

3.4. Специјално образовање, интеграција, главне школе, мале јединице и инклузивно образовање – у чему је разлика?

На сликама 1, 2 и 5 илуструје се овај одељак. Прво треба нагласити да ови термини и изрази имају много заједничких позитивних концепата, као на пример.

- право све деце, укључујући и децу са смањеним способностима, на образовање,
- одлучност да се нађу начини како да се помогне деци која уче другачије и другачијом брзином да заиста уче,
- промовисање потенцијала сваког детета на холистички начин: физички, лингвистички, социјално, когнитивно, осећајно,
- подржавање различитих метода комуникације за људе са различитим смањеним способностима (језик знакова, Брајева азбука, табле, говор уз помоћ компјутера, Макатон, итд).

У пракси увек има примера добре праксе и добрих практичара. Постоје начини да се ресурси у потпуности искористе, као и људство, методе и лекције из искуства са свим овим приступима, на позитиван начин ради промовисања инклузивног квалитетног образовања. О томе ће бити речи у главама 4-11. Различити термини одсликавају различит историјски развој инклузивног образовања, нарочито у земљама Севера. Ипак, сви ови различити приступи се још увек спроводе и промовишу а разлика између њих се ретко када разуме. Људи можда говоре о једном приступу (нпр. инклузивно образовање) а реално примењују нешто друго (нпр. интегрисано образовање). Неки од ових концепата и стратегија се заснивају на основним претпоставкама које су често сасвим супротне претпоставкама које леже у основи инклузивног образовања. Донатори, они који креирају политику и

практичари морају да схвате разлике, јер ће утицај на ученике и целокупан исход инклузије бити врло различити. Следећи описи термина су намерно поједностављени да би се разјасниле опште претпоставке.

Специјално образовање (специјалне школе, посебне образовне потребе, посебне потребе)

- претпоставља се да постоји посебна група деце која имају 'посебне образовне потребе' и често се називају 'деца са посебним потребама'. Да ли је то тачно? Зато што:

- свако дете може да има тешкоће у учењу;

- многа деца са умањеним способностима немају проблем са учењем, већ само са приступом образовању, али се ипак означавају као деца са посебним потребама;

- деца са интелектуалним недостацима често могу да уче врло добро у неким областима или у неким фазама свога живота;

- не дефинише термин 'посебан'. У стварности, оно што се често назива „посебним“ уствари је само обична потреба учења. На пример, да би разумели шта наставник говори, да би имали приступ материјалу за читање, да би могли учи у зграду, то је све обична потреба;

- верује да 'специјалне методе', 'специјални наставници', 'специјалне средине' и 'специјална опрема' су потребни за предавање 'специјалној деци'. Да ли је ово тачно? Ове методе и сличне су често само добре квалитетне методе усмерене на дете. Сваком детету треба помоћ у учењу и повољно окружење,

- види дете као проблем, а не систем или наставника. Да ли је то тачно? У одговарајућем окружењу и уз охрабривање, деца природно желе да уче. Ако дете не учи, онда је кривица на наставнику или околини,

- дефинише цело дете према његовим сметњама и врши сегрегацију на бази тога. Да ли је то тачно? У стварности, сметња је само део детета. Већина квалитета и карактеристика деце са умањеним способностима су исте као код било ког детета – потреба за пријатељима, да се буде укључен, вољен, да се учествује у локалној заједници.

- жели да дете учини 'нормалним' а не да поштује његове јаче и слабије стране. То може да доведе до тога да дете говори или хода када је то нереално и може да изазове бол.

Интегрисано образовање

Овај термин се најчешће користи да опише процес довођења деце са умањеним способностима у главну школу (што се често назива похађање главне школе, нарочито у САД). Разликује се од инклузивног образовања на следећи начин:

- Акцент је и даље на појединцу детету, а не на систему. Дете се види као проблем, и оно, а не школа, се мора припремити за интеграцију,

- Често се односи само на географски процес – физичко премештање детета у главну школу. Игноришу се питања као што су да ли дете заиста учи, да ли је заиста прихваћено и укључено.

- Већина ресурса и метода се фокусира на индивидуално дете, а не на вештине наставника или систем.

- Помоћници у разреду /наставници за специјалну наставу/лични асистенти усмеравају своју пажњу на дете као појединца а не на цео разред, што може да значи претерану заштиту за то дете, може још више да га обележи, и да занемари осталу децу којој је такође потребна помоћ.

- 'Интегрисано дете' ће или бити препуштено себи да се бори са главним системом без подршке или ће му бити поклањана појединачна пажња која га чини различитим од остале деце.

- Ако је дете избачено из школе, понавља разреде, или је искључено, онда се то посматра као грешка детета: “које не може да прати наставни програм”, “не може да хода до школе”, “не може да се суочи са коментарима остале деце”.
- Интеграција се често концентрише на одређену групу деце, као што су деца са неким благим оштећењима, и полази од тога да се не могу сва деца интегрисати.
- Упркос томе што се заснива на концепту који је сличан сегрегационом, специјалном образовању, интегрисано образовање је у пракси претходница инклузије и може да води ка променама у систему.

Мале јединице

Овај термин се користи за специјалне учионице или зграде које су повезане са редовном школом. Оне обично имају специјалне наставнике и користе се за децу са “посебним потребама у образовању”. Ова метода се често назива “интеграцијом” или чак “инклузивним образовањем” – зато што је таква јединица физички повезана са редовном школом – али то у стварности може управо представљати сегрегацију у непосредној близини. Заснива се на истој филозофији као специјално образовање и има пуно недостатака– може често да повећа сегрегацију и искључивање и стога представља стратегију коју треба избегавати.

У неким земљама, мале јединице су добиле значајна екстерна финансијска средства и уведене су као национална стратегија са врло негативним исходима. Неки од кључних проблема су:

- Наставници из редовних школа сматрају да је обавеза “специјално” наставника да се бави са свом децом која имају тешкоће са учењем. Буне се против великог броја ученика у својим одељењима редовне школе и често мање плате, и онда се решавају “проблематичне” деце тако што их пребацују у ове јединице карактеришући их као децу са посебним потребама.
- Деца са различитим оштећењима су често стављена заједно у ове јединице – на основу неких произвољних карактеристика пре него према својим стварним потребама у учењу: нема никакве конкретне предности за учење када се групишу на овај начин.
- “Бацањем” одређене деце у неку јединицу лишава их могућности да уче од себи равних, и лишава могућности интеракција њима равних са људима који су друкчији од њих самих. Тако долази до трајног обележавања и одвајања.
- Свој деци је потребна подршка у учењу, међутим јединица неправедно даје једном наставнику мали број ученика, и оставља остале наставнике без подршке.
- Мале јединице не подстичу учење о тимском раду или приступ целој школи – уместо тога погрешно подржавају идеју да само специјални наставници са специјалним техникама могу да реше проблеме са учењем ученика обележених као “специјални”. Међутим многи од проблема са којима се суочавају деца са инвалидитетима у образовању немају никакве везе са одређеним наставним техникама. Разни примери показују да се деци која имају тешкоће са учењем може помоћи са инклузивним, флексибилним срединама и креативним, методологијама усмереним на децу које су у суштини само добре наставне технике и нису “специјалне”.
- У многим земљама недовољни су ресурси и малим јединицама често недостају управо специјални ресурси од којих су специјални наставници обучени да зависе.

Образовање за запослене у циљу да им се помогне да развију своје знање и способности као и подршка су такође ретки у таквим околностима, тако да се специјални наставници обесхрабрују, изолују и нервирају.

- На Тајланду, наставници специјалних јединица, који су добили специјалну обуку, сматрали су се супериорнијим од наставника у редовним школама, и сматрали су да је мала јединица најбоље решење одмах после специјалне школе. Они су често одлазили како би оснивали или радили у специјалним школама.⁴⁹
- Деца са озбиљнијим инвалидитетима стављају се често у јединице – међутим ова деца више од било које друге деце треба да науче практичне вештине у контексту својих домова и средина, а не да се одводе од својих домова.
- У Кенији су неке мале јединице нудиле капацитете за смештај деце са инвалидитетом, да у њима буду преко недеље пошто су далеко становала. Не често би родитељи "заборављали" да дођу по њих на крају недеље, и деца су у ствари била напуштена.⁵⁰

Главни ток

Овај термин се често користи на исти начин као и инклузија или интеграција. Међутим, он такође има и врло честу употребу везано за друга питања као што су питање пола и права деце у оквиру политике развоја у целини. У овом смислу, главни ток може да се односи на политички процес којим се неко маргинално питање укључује у главни ток, чинећи га тако прихватљивим за већину. Може да значи стављање неког питања на дневни ред, и мењање односа људи према њему од сматрања да је споредно до тога да је основна компонента у дебати. У овом смислу, постизање да се питања инвалидитета укључе у главни ток ЕФА (образовања за све) и дебате и процес за побољшање школа представља значајан циљ.

Модели дијаграма са кочићима коришћени у Авганистану за наставу о инклузивном образовању (Karen Chesterton)

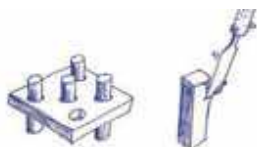
Специјално образовање

- округли кочићи за округле рупе
- "специјално" дете
- "специјални" наставници
- "специјалне" школе

”Нормално” образовање

- четвртасти кочићи за четвртасте рупе
- ”нормална” деца
- ”нормални” наставници
- ”нормалне” школе

Интегрисано образовање

мењати дете како би одговарало систему
систем остаје исти
дете се мора прилагодити или неће успети

Инклузивно образовање – флексибилни систем

- сва деца могу да науче
- мењати систем тако да одговара детету
- уважавање разлика у старости, инвалидитету, полу, етничком пореклу, религији, здравственом стању.

*Сл. 5 Разлике између специјалног, интегрисаног и инклузивног образовања
Оригинални цртежи Sue Stubbs које је прилагодила Karen Chesterton*

3.5. Развој дебате: од карактеристика, преко локације до моћи и учешћа и учења

Генерално, дебате о целом питању специјалног и инклузивног образовања заснивају се на основним поларитетима (парови супротности) који су се мењали током времена:

- а) Првобитно су се дебате фокусирале на карактеристике онога који учи: ово дете има тешкоће са учењем, ово је слепо/глуво дете, ово је дете из етничке мањине/црно дете/дете са улице итд. Тако да је поларитет био или у томе да је неко ”специјалан” и да има ”специјалне потребе” или је ”нормалан” и има ”нормалне” потребе. О пружању образовања се затим одлучивало на основу потреба или карактеристика детета.

- b) Дебате су се затим углавном водиле око локације: поларитет је требало лоцирати или у редовној школи или не у редовној школи (дакле или у специјалној школи или ни у једној школи). Циљ образовања фокусиран је затим на распоређивање деце; стављање деце са инвалидитетима у редовне школе или окончавање расне сегрегације.
- c) Тренутно, дебате померају фокус на питања као што су моћ, учешће и успех у учењу. Имати моћ значи да се признаје сваком ученику да има права; чланови маргиналних група се померају са маргина и учествују у значајнијим питањима – у управљању, доприносе развоју политике, постају наставници. Међутим, иако постоји јасно померање од фокуса на карактеристикама, дебате везане за ученике са инвалидитетима још увек показују тенденцију поларизовања око питања локације, пре него да разматрају инклузивно образовање у ширем, контексту заснованом на правима. Овде се пропушта основна разлика између:
- сегрегације засноване на карактеристикама детета, често сматраним негативним карактеристикама или недостацима (нпр. деца са физичким оштећењима, расна сегрегација) и
 - ученика који имају заједнички образовни циљ који имају одвојену наставу током једног дела свог образовања у групама са другима истим као што су они (нпр. групе за описмењавање жена, групе за језик знакова за глуве људе).
- Дуго је већ познато имајући у виду расе, етничко порекло, пол и инвалидитет, да самим стављањем деце заједно у школи, не значи да они сви једнако учествују и постижу успех. Постоји много врста критеријума који се користе за сегрегацију – неки су прихваћени, док су други спорни и стимулишу доста дискусије, нпр. сегрегација по старости, способностима, полу (школе са само једним полом ученика), религији.

Имати моћ значи да се сваком ученику признаје да има права (Бергдис Јоелсдоттир/НАД)

Или ...	←	Учешће, учење, моћ ученика – инклузивно образовање	→Или укључен: централна улога, контрола сопственог учења, постизање успеха, различитост је добро дошла
искључени, маргинализовани, дискриминисани на основу			
Или...	←	Локација ученика – интегрисано образовање	→ Или .. интегрисан: у редовну школу
Или ...	←	Карактеристике ученика –	→ Или ... има "нормалне" потребе, наставнике, наставни програм
има "специјалне" потребе, наставнике, наставни програм		образовање за посебне	

потребе

Сл. 6: Развој поларитета у дебатама о специјалном/инклузивном образовању

3.6 Инклузивно образовање у најширем смислу

Као што је разматрано у одељку о дефиницијама, инклузивно образовање се често тумачи на ограничен начин, посебно када је намера да се примени на одређену групу (људи са инвалидитетима и/или људи са "специјалним потребама"), и исто тако када се изједначава са одређеним типом или обликом образовања, фазом живота или локацијом.

Учење почиње од рођења и наставља се током целог живота (Симон Бакер)

Фазе живота

Рано детињство

Јомтиенска светска декларација о образовању за све наводи да образовање почиње од рођења и наставља се током целог живота. Показало се да васпитавање и образовање деце у раном детињству (ЕЦЦЕ) постављају основу за будуће учење, да неутралишу разлике у могућностима и неједнакост и да побољшавају опште здравље и добробит деце. Међутим, подршка ЕЦЦЕ не представља приоритет већине агенција које се баве донацијама и развојем.

Истраживања такође показују да она деца за коју је највећа вероватноћа да би имала користи од ЕЦЦЕ, јесу деца код које је најмања вероватноћа да ће бити укључена у програме. ЕЦЦЕ покрива широк опсег програма, укључујући обезбеђивање званичних, незваничних, родитељских програма, бригу заједнице о деци, програма на бази центара. Више подршке породицама и заједницама на укључивању деце и група изложених могућности искључивања у раним годинама омогућило би избегавање многих скупљих и сложенијих иницијатива у почетним и каснијим фазама.

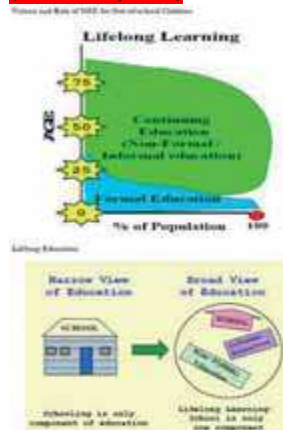
Основно образовање

Највише пажње у међународној заједници посвећује се основном образовању за децу старости од шест и више година. Међутим, многа деца из маргинализованих група немају могућност образовања у овом узрасту. У неким културама је уобичајено да млади људи у касним тинејџерским годинама и чак раним двадесетим похађају локалне школе. Један такав пример је Лесото, где дечаци учествују у чувању стада животиња у детињству. То је разлог због кога је инклузивно доживотно учење толико важно.

Доживотно учење

”Доживотно учење обухвата учење за личне, грађанске и друштвене потребе као и за потребе везане за запошљавање. Оно се одвија у разним срединама у и изван званичних образовних и наставних система. Доживотно учење подразумева веће инвестирање у људе и знање, промовисање стицања основних знања укључујући дигиталну писменост; и ширење могућности за иновативне, флексибилније облике учења. Циљ је да се обезбеди људима свих старосних доби једнак и отворен приступ могућностима образовања високог квалитета и разним искуствима у учењу.”⁵³

слика стр. 48

Сл. Доживотно образовање – перспектива из Непалива

Различити облици и локације

Као што је раније наведено инклузивно образовање не значи само инклузивне школе. Оно такође обухвата обезбеђивање не-формалног и незваничног образовања.

Формално образовање

Ово је образовање које се одвија у признатим институцијама, нпр. школама, вишим школама и универзитетима, које често доводи до признатих квалификација и сертификација.

Неформално образовање

Ово је организована образовна активност изван званичног система. Тенденција је да буде циљано на одређене хендикепиране групе и има специфичне циљеве. Показало се као флексибилнија и ефикаснија алтернатива од званичних образовних система који до сада нису успели да обезбеде квалитетно образовање за све.

Незванично образовање

Ово се односи на сва учења до којих долази током целог живота – учење од породице, пријатеља, заједница. Често није организовано, за разлику од званичног и не-формалног образовања. Границе између ова три појма нису круте и често има преклапања.

Други алтернативни облици

Неке породице и заједнице се одлучују за алтернативе обезбеђеном државном образовању, поготову када је оно круто и лошег квалитета. Овакви примери обухватају образовање код куће – међународни покрет где децу родитељи образују код куће уз допринос разних чланова заједнице. Родитељи често сарађују како би поделили одговорност везану за образовање деце код куће у својим локалним заједницама.

Образовање код куће не мора да подразумева искључивање. Следећи пример показује разлику између искључења и укључења у кућној средини:

Пример укључења детета са озбиљним инвалидитетима, чак и када је дете код куће

- програм ЦБР подржава породицу и дете од рођења
- добровољци и друга деца помажу да науче дете активностима из свакодневног живота код својих кућа
- дете се изводи напоље и укључује у локалне активности, религиозне и друштвене манифестације
- наставник посећује породицу и разрађује одговарајуће циљеве учења заједно са ЦБР радником и породицом
- дете учествује у групној игри у одговарајућем узрасту
- окружни образовни тим укључује ово дете у своје планове, расподелу средстава и ресурса
- родитељи су активни чланови локалне групе родитеља или групе људи са инвалидитетима / групе људи која се бави људима са инвалидитетима и могу да планирају / боре се за будућност свог детета.

Пример искључења из друштва детета са озбиљним инвалидитетима које је код куће

- породица је обележена и одбачена рођењем оваквог детета, а старија сестра напушта школу да би се старала о њему
- суседи и остала деца избегавају обилажење и боје се детета
- дете се држи у кући, лежи и постепено постаје све зависније и атрофира
- породица троши новац на тражење лекова који не делују
- отац се стиди, криви мајку и одлази
- мајка постаје све оптерећенија не зна како да помогне детету
- мајка почиње да запоставља / злоставља дете, које је сада превише тешко за подизање и не контролише физиолошке потребе
- браћа и сестре не могу да се ожене/удају нити да нађу посао, због тога што су обележени и одбачени.

Има много облика образовања на бази одређених филозофија, духовних и религиозних система уверења. Примери обухватају системе које су створили Ауробиндо, Ганди, Рабиндранат Тагора (сви у Индији), Рудолф Штајнер и многи други. Ови облици који су неформални, незванични или алтернативни често дају приоритет релевантности, практичности, флексибилности, оријентацији ка локалној култури и људима и коришћењу локалних ресурса и особља. Они такође често дају приоритет припреми за стваран живот: запошљавање, грађанске обавезе, брак итд. Они су често одлични примери квалитетног инклузивног образовања.

Важно је да се и даље воде дебате о циљевима образовања и улози и функцији школовања, а не да се само узимају здраво за готово. Званичне школе које нуде квалитетно, инклузивно образовање имају важну улогу у заједници као део једног сложенијег система. Широк опсег облика који се успешно примењују може најбоље да одговори на различитост и да помогне да се избегне проблем преоптерећења наставног програма и наставника. Он ће такође оспособити заједницу да преузме одговорност за образовање и да обезбеди да се ресурси и контрола расподеле широм заједнице.

Кругови укључења (инклузије)

Укратко, инклузивно образовање може се осмислити у разним контекстима који су као преклапајући кругови инклузије.

i) Инклузивно школовање

Инклузивно школовање глобално представља фокус образовне политике и праксе – поготову на Северу – где је школски систем развијен и укорееен. Међутим, квалитет, инклузивни центри учења могу се веома разликовати од крутог, лошег образовања заснованог на школама, које је толико распрострањено.

ii) Инклузивно образовање

Представља шири појам од школовања. Многе заједнице у две трећине света (Југ) немају школе, али све имају образовање, а то образовање се одвија на разним местима и одражава читав распон приступа. Инклузивно образовање обухвата све претходно поменуће облике, плус образовање из области пољопривреде у пољима; одређено религиозно образовање у џамијама, храмовима, црквама; и све облике обичајног и традиционалног образовања.

iii) Инклузивно друштво

Инклузивно образовање је део једне шире стратегије у циљу промовисања инклузивног друштва; оног које омогућава деци и одраслима – без обзира на пол, старосно доба, способности, инвалидитет, етничку припадност, религију, здравствени или друштвени статус – да учествују и доприносе том друштву. Ово се чини великим идеалом, међутим свет у ствари тражи од нас да се суочимо и бавимо различитостима данас више него икада раније.

iv) Инклузивни развој

Израз ”развој” обухвата прегршт претпоставки, а ипак може бити веома противречан. Још увек се прича о ”земљама у развоју”, ”неразвијеним” и ”развијеним” земљама. Ови изрази се често изједначују са уском концепцијом економског раста, и игнорише се постојање огромне културне баштине, духовног и људског развоја у тако-званим ”неразвијеним земљама”.

С друге стране, развој се може видети као раст ка зрелости, повезан са концепцијама као што су:

- постизање пуних људских права
- одрживост ресурса и поштовање животне средине
- друштвена одговорност и прихватање различитости.

У овом контексту укључење игра главну улогу. Инклузивни развој значи:

- обезбедити да сви људи буду укључени у добијање основних права. Основна права осетљивих група, укључујући децу са инвалидитетима, су храна, склониште, одећа, љубав и наклоност.
- признати да стварно одржив развој није могућ без учешћа и укључења свих чланова друштва. Резултати развоја у условима искључења су очигледни данас; све веће разлике између богатих и сиромашних, све више конфликта, нереди, нетолеранције, трошења ресурса.

- бити укључен од почетка, нпр. уколико се образује само једна група деце испод дрвета, онда треба барем укључити сву децу у ово основно образовање.

Старосно доба, етничка припадност, пол, инвалидитет, деца са улице и деца која раде, номади, језичке мањине, сеоска и градска, конфликтне и избегличке ситуације

<p style="text-align: center;">Инклузивно друштво</p> <p style="text-align: center;">Поштовање разлика и сузбијање дискриминације Активно учешће свих Једнака расподела ресурса и одрживост Социјална правда, мир Поштовање традиционалне културе и локалног знања Достојанствене и правичне зараде за живот за све Чиста вода и санитарско-здравствене мере Здравље за све</p>
<p style="text-align: center;">Инклузивно образовање</p> <p style="text-align: center;">Инклузивно доживотно учење: од раног детињства до одрасле особе Инклузивне не-формалне, незваничне алтернативе Окружни тимови и центри ресурса Укључени родитељи, породице, заједнице Укључени активисти и групе за права Групе за знакове, групе за описмењавање, центри за Брајеву азбуку ЦБР и програми заједница</p>
<p style="text-align: center;">Инклузивни центар учења заједница</p> <p style="text-align: center;">Пажљиви према деци Поштовање свих ученика Прихватање различитости Флексибилност, релевантност, доступни Укљученост породице и заједнице Укључени и добро дошли наставници / руководиоци који заступају различитости</p>

Сл. 8 Кругови инклузије- инклузивни развој и људска права за све